

Tiit Leito

olemise olekud

Tiit Leito (65) on kahtlemata üks enim metsas ja merel käinud inimene. Tema tegemisi paari lausega iseloomustada oleks keeruline, aga mingit otsapidi on need kõik loodusega seotud. Teda tuntakse nii loodusfotograafina, looduskaitse eksperdina, kirjamehena ja varasematel aegadel ka linnumehena. Hetkel peab ta kõige olulisemaks tööks autoriraamatu „Eesti väikesaared” kirjutamist. Ühel hilissuvisel õhtupoolikul istusime Tiiduga Kõrvemaal Kodru rabas Vibu järve ääres ja rääkisime pikemalt tema elu loomingulistest tahkudest.

küsis **LY LESTBERG**, fotod **TIIT LEITO**

Kaevatsi laiu hobused.

Tiit Leito laiuretkel.

Haldjamets.

Alustuseks üks praktilisemat laadi küsimus. Sa oled kogu oma elu loodusega lähedalt seotud olnud. Kas ilma ka ennustada oskad?

Kas ja kui kaugele merele minna, et mitte tormi kätte jääda, see on minu jaoks lausa eluline küsimus. Peab olema väga kiire ja tunnetama keskkonda talupoja tarkusega. Kui ma laidudel käin, siis panen alati ühe kivi vee piirile. Selle järgi vaatan, kas vesi tõuseb või langeb. Nii saab ennustada, kust poolt ja kui tugevasti tuul puhuma hakkab. Mida kiiremini muutus toimub, seda tugevam tuul on tulemas. Mõnikord tõuseb vesi enne tuult juba päev-poolteist varem. Kui veepiir langeb, tuleb idatuul. Veetõusuga pöördub tuul edelasse või läände. Need on põhireeglid. Väga palju sellest, mis merel toimunma hakkab, räägivad ka pilved ja see, mis eelmistel päevadel on aset leidnud. Tänapäeval on need praktilised tarkused muidugi tahaplaanile jäänud,

“**Kui ma laidudel käin, siis panen alati ühe kivi vee piirile. Selle järgi vaatan, kas vesi tõuseb või langeb.**

— TIIT LEITO —

sest ametlik ilmateade on lähima 3–4 päeva suhtes vägagi täpne.

Kas sa tormi käes surmahirmu oled tundnud?

Ütleme niimoodi, et paadi laud on mitu korda lõhki läinud vastu laineid. Aga asi on ikka kontrolli all püsinud, ses mõttes otsest ohtu elule pole olnud. Kummipaati ei lähe põhja isegi siis, kui täiesti vett täis on. Keset merd on õudne läbimärjana pikalt olla. Nii võib väga kergesti ka suvel läbi külmuda. Kuid karta ei tohi – siit jooksebki piir. Mingi sisemine kindlustunne peab igas olukorras säilima. Peab täpselt arvutama, kui kaugel kaldast oled, kui tugev tuul on – ühesõnaga peab peab asi kogu aeg selge olema. Kas see vastab reaalsusele, seda alati ette ei tea. Aga kui on plaan A, siis peab kindlasti olema ka plaan B – juhaks, kui näiteks mootor seisma jääb.

Kui lained on merel suured, siis ei tohi nendega tüli kiskuda, vaid tuleb

meelitada. Laineid on erineva kujuga ja murravad väga erinevalt. Kui „mõrtsuklaine” valged vahuharjad juba kaugelt paistma hakkavad, tuleb neist võimalikult kiiresti kõrvale hiilida. Need on nii järsud, et hakkavad kohe ülevalt murduma. Neid peab kogu aeg jälgima. Tugeva tormiga tekib neid iga mõne minuti tagant.

Kust üldse pärineb sinu huvi looduse vastu?

Äratundmine, et olen looduse usku, see on ikka kogu aeg olnud. Mu isa oli agronoom, võib-olla pärineb mu looduse nägemine sealt. Juba õige väiksena sai metsas käidud ja linnupesi otsitud. Keskkooli lõpuks olid enam-vähem kõik linnud selged. Tahtsin bioloogiat õppima minna, aga konkurents sinna oli nii suur ja ebaõnnestumise korral oleks mind oodanud sõjavägi. Seda ma kohe kuidagi ei soovinud. Nii läksin kindluse mõttes hoopis metsandust õppima. Hariduselt olen metsainsener. Diplomitöö

egin metsalinnustikust. Metsanduses pole ma aga päevagi töötanud. Kohe peale ülikooli pakuti kaitseala juhatajana tööd laidude kaitsealale. Ju siis teati, et olin palju aastaid Tartu looduskaitse ringi liige ja isegi selle president olnud. Juhus mängib elus suurt rolli. Selle mis saad, oled üldiselt ikka ise ära teeninud, olgu see kuitahes hea või halb.

Millal sa tegid esimesed fotod loodusest?

Mäletan seda väga hästi. Olin siis keskkoolis. Esimene fotoaparaat oli Ljubitel. Mul ei olnud spetsiaalset filmitanki ja nii ilmutasin filme pime-das kausi sees erinevates lahustes edasi-tagasi loksutades. Ülikoolis olles hakkasin juba Zeniiti jahtima. Seda oli kohutavalt raske saada. Ma nägin unes, et poodi olid tulnud ihaldatud kaamerad müüki. Kohe järgmisel hommikul jooksingi poodi ja ennae, täpselt nii oligi!

Pildistanud olen läbi elu ja ikka väga aktiivselt. Olen kunstilembene inimene kogu aeg olnud. Käisin ka kunstiringis ja oli mõte, et lähen Tartu kunstikooli, aga siis kolisime perega Vormsile. Ma ei julgenud üksinda Tartu tulla ja nii läksin Haapsalu keskkooli. Keskkoolis tekkis kriitiline meel. Mulle tundus, et ma ei ole piisavalt andekas. Pildistamine on seega olnud ilmselt kunstiga tegelemisele kompensatsiooniks.

Kui mul on valida, siis lähen alati kunstinäitusele. Mis neist teiste fotodest ikka nii väga vaadata. Fotograafiline mänguruum on kunsti omast palju kitsam. Fotograaf on olukorra teener, igavene otsija. Juhusega saab ta ainult piiratud määral mängida. Peab meeltulevat erinevaid situatsioone otsima. Selline nüansside otsimine väsitab lõpuks ära. Et saavutada midagi erilist, peab tehniliselt vigurdama hakkama. Maali ja võtab valge paberi ja värvid ning on olukorra peremees. Saab ennast täielikult välja elada – valida sellised rütmid ja valguse kontrastid, nagu parasjagu pähe tuleb.

Hommikune udu mererannas.

Kas sul on oma lemmikkunstnik?

Ma ei ole eriti originaalne, aga kõige sügavama mulje on jätnud Peeter Mudisti looming. Ta ei maali mitte figuuri, vaid tunnet. See on midagi väga erilist.

Kes on sinu eeskujudeks fotograafias?

Mulle ei meeldi öelda, et keegi on kellegi õpilane, sest igal inimesel on erinev maailmanägemine. On ülioluline, et ei hakataks teise potis oma suppi keetma. Kõige hullem on, kui õpetaja toodab omasuguseid. Aidata tohib inimest ainult siis, kui ta ise seda palub. Muidu võib inimeses hoopis vale asja välja kutsuda. Seega on kõik need fotograafiaalased koolitused kahe otsaga.

Kui üldse keegi fotograafidest mind mõjutanud on, siis Freds (*Fred Jüssi - toim.*). Freds ei ole ial mitte ühtegi minu tööd kommenteerinud ega konkreetseid õpetussõnu jaganud. See on Fredsi põhimõte. Me oleme lihtsalt fotode tegemisest rääkinud. Alguses ei saanud ma sellest aru. Fredsilt olen õppinud filosoofilist lähenemist maailma asjadele. Taim tema fotodel pole objekt, vaid vahend, mille kaudu saab rääkida. Tõeline fotograaf on see, kes oskab kaameraga jutustada ja manada vaatajale ka neid pilte, mida seal esmapilgul näha ei olegi. Selle jõnksu peab ära tabama.

Kuidas sa raamatute koostamise ja kirjutamise peale oled sattunud – oled neid ikka üksjagu teinud?

Esimeseks raamatuks oli juba 1984.

“**Fotograaf on olukorra teener, igavene otsija. Juhusega saab ta ainult piiratud määral mängida.**

— TIIT LEITO —

aastal ilmunud „Aastaring laidudel”. Siis oli mõtteks teha kolm raamatut: valge, sinine ja roheline. Kõigepealt tuli välja „Vaikuse värvid” (1994). Siis tundsin, et ma pole ikka teksti kirjutamises piisavalt tugev ja tegin Tõnu Õnnepalule ettepaneku midagi mu piltide juurde kirjutada. Ootasin aasta ja tüki teist, aga siis Tõnu ütles, et tal ei tule kirjutamisest midagi välja – et mis sest pildist ikka ümber jutustada. Siis ei jäänud muud üle, kui läbi tuhnida kõik Tõnu raamatud. Nõnda leidsin raamatule „Vete sinisel piiril” sobivad looduskirjeldused. Edasi läks kümme aastat nii, et mul polnud aega raamatu tegemise peale mõelda. Samas olen kogu aeg märkmeid teinud, kui mind midagi huvitab. Nende baasil sündiski kolmas raamat, esialgse pealkirjaga „Roheline lõke”. Väga pika mõtlemise järel jäi nimeks aga hoopis „Olemise olekud”. Eks terve elu ole ju üks olemine, mille sees omakorda kõikvõimalikud erinevad olekud, mis meelde jäävad.

Läbi elu olen teinud tellimise peale loodusest teemaraamatuid. Praegu on käsil Eesti väikesaarte raamat. See on väga mahukas töö. Olen teinud selle natuke eripäraseks – sisult populaarteaduslik, aga seda võimalikult kunsti võtmes, koos meeleolukatkendite ja piltidega. Mind ei võlu fotos entsüklopeediline detailiderohkus, see oleks liiga igavalt akadeemiline lähenemine. Oluline on üldistus – otsin niisugusi tunde pilte, mis koosnevad väga erinevatest kihtidest – kus õhk, värv ja valgus on teabega kokku seotud.

Hommikune rabavaikus.

Kuskilt su tekstidest on mu mällu sööbinud väga poeetiline väljend 'rabanukrus'. Kuidas sa sellist tunnet kirjeldaksid?

Rabanukrus tuleb, kui olen näiteks keset suurt Muraka raba Ida-Virumaal. Ka kevadel võib seal laiuda lausa kõhedust tekitav vaikus. Isegi linde on rabas suhteliselt vähe. Ainult põldrüüt huigub siis melanhoolself. See on kõige kurvem hää, mida tean. Tema ongi rabanukruse kuulutaja.

Mis võiks olla looduses rabanukruse vastand?

Tormine meri ehk. Nukrus oma olekuga laotub ühtlaselt kõikjale laiali – siis ei ole oluline, kas olla selle tundega siin või seal, nii või naa. Tormiga merel muutub kontsentratsioon üliteravaks – siis tuleb kogu tähelepanu koondada võimalikult kokku ja endasse kaljukindlalt uskuda.

Kas sa oskad looduses pildistamise protsessi ka kuidagi kirjeldada?

See on omamoodi lõputu lähenemine objektile. Teematööde puhul tuleb ümbritsevasse sisseelamiseks juba eelmisel õhtul kohale minna, telk

kaasas. Kõigepealt peab pildi peas valmis tegema. Esmalt lihtsalt käin ja vaatan ringi. Märgin ära vaatenurgad ja detailid, mida tahan kaadrisse püüda. Hommikul tõusen sobiva valguse ajaks üles ja hakkan tööga pihta.

Ma ei käi äärmusi otsimas. See ei ole minu eesmärk. Mulle on meeleolu ja pildi idee edasi andmine tähtsamad. Pildistades ma otsekui sobitan pidevalt kaadreid kokku enese sees oleva algpildiga. Muidugi võib sellest ka teadlikult kõrvale kalduda, aga siis see pole enam minu loomulik osa, vaid katsetus. Olen sissepoole vaatavate piltide pooldaja. Mulle meeldivad vaateleja positsioonil tehtud pildid. Olen pildistatavast objektist võimalikult kaugel. Siis ma saan fookustada ja lähemale tuua seda, mida oluliseks pean. Ma ei taha olla motiivis jagupidi sees. Sellised kaadrid tunduvad olevat agressiivsed. Intrii ja suured kontrastid mulle eriti ei istu.

Kas on midagi olulist veel esile tuua, mis teeb fotost hea foto?

Minul puudub õpetamissoov. Ma ei oskagi seda. Kui keegi soovib, siis ma võin rääkida tema pildi lahti, aga

“**Kui pilt on tasakaalus, siis tekib lennutunne. See on hetkega selge, kas sisemine vibratsioon tekib või mitte.**

— TIIT LEITO —

selleks tuleb anda nõusolek ja solvuda ei tohi. Tihti peale on asju, mida inimene ise ei märka. Foto juures on kõige tähtsam kompositsioon. Täpselt nii, nagu luuletust ei saa kirjutada ega lugu laulda, kui rütm on paigast ära. Asjade paigutust pildil ei saa sentimeetriga mõõta. Kui aga tajud, et näiteks objektid on natuke liiga lähestikku, siis see kohe häirib, sest pilt võib nii kukkuda kaheks. Kunsti eesmärk on harmoonia loomine. See ei pea väljenduma ilmtingimata objektides. Pildi võib üles ehitada ka värvile, valguse ja varju kontrastile. Kui pilt on tasakaalus, siis tekib lennutunne. See on hetkega selge, kas sisemine vibratsioon tekib või mitte. Pildist teeb pildi sageli kõrvalmotiiv. Siis ei ole see mitte lihtsalt foto, vaid juba pilt laiemas mõttes. Selleks võib olla näiteks ka maapinna kumeruse vaevumärgatav kaar.

Kas sul on ka mõni lihtne nipp, mida kasutad pildistamisel?

Inimsilma varjundite tajumise diasoon on kordi laiem kui kaamerale. Objekti vaadates võib tunduda kõik õige, aga raske on ette hinnata, mis

pildil liiga tumedaks või heledaks jääb. Seda eriti siis, kui on erandlikud valgustingimused. Näiteks metsas. Mina kasutan selleks silmade vidutamist – alguses vähehaaval rohkem kinni – kuni täieliku pimeduseni – siis jälle üha enam lahti – nii näeb täpselt, mis saab pildil ülevalgustatud, mis alavalgustatud. Seda tuleb harjutada. Aga ükskõik, kui suur on kogemus, täielikult reaalselt tulemust ette ennustada pole võimalik. Kodus materjali üle vaadates on alati üllatusmoment.

Aga kuidas sa ette tead, milline valgus järgmisel päeval tuleb?

Ega ei teagi. Tihti lähen alt. Ühte pankrannikut Virumaal käisin viiel korral pildistamas ja seda päris õiget kaadrit kätte ei saanudki. Seal on see häda, et pank avaneb põhja poole ja päevavalgus otse sinna ei jõua. Nii tuleb varjus sinine toon sisse. Ainult sellisel hommikul, kui on udu ja päike kindla nurga alt paistab, seda probleemi pole. Sellise tehnilise iseärasuse taipamine võttis omajagu aega.

Fotograafias algab ja lõpeb kõik valgusega. Valgus on tööriist. Kaamera on mehhanism, millega saab valgust kinni püüda. Erinevaid valgusi on lõpmatu hulk. Soovitud meeleolule tuleb sobiv valgus leida. Kui näiteks tahta rabanukrust, siis seda keskpäeval kohe kindlasti kätte ei saa. Selleks sobib mitte väga varane hommik koos pilvealuse päikesega. Või udu. Niiskuse töötab valguse hajutina. Siis tulevad värvid pehmed ja pole palju kontraste. Nii saab kätte ühtlased, mitte liigselt läbitöötatud pinnad. Tuleb vaadata, et üldmulje oleks hästi sume, aga samal ajal oleksid ka olulised objektid piisavalt nähtaval. See on midagi taolist nagu vesivärviga maalimine. Kui on liiga palju detaile, siis läheb pilt graafiliseks ning esile tõusevad hoopis teised meeleolud.

Kõige hullem on keskpäevane päike pilvitus taevas. Muidugi võib ka siis ilusa motiivi kätte saada, aga

“**Minul on enda rahustamiseks ütlus, et igas päevas on üks pilt. Muidu ei viitsigi välja minna. Iseasi, kas ma alati selle üles leian.**

— TIIT LEITO —

kas seda ka vaja läheb, vot seda ei tea. Minul on enda rahustamiseks ütlus, et igas päevas on üks pilt. Muidu ei viitsigi välja minna. Iseasi, kas ma alati selle üles leian.

Kas sinu jaoks leidub veel päikeseloojanguid, mis üllatavad?

Ammu pole enam selliseid näinud. Aga üks päikeseloojang tuleb ikka läbi uurida. Kõik ju hakkavad sellest peale. Tasub pildistada seda, mis päiksest peale loojangut järele jääb. Näiteks valguse triipe, mis mõjuvad ikka huvitavamalt, kui vaid punane ketas. Nii saab kätte meeleolu, mis räägib päikese loojumisest. Ega siis päikest pole mingi patt pildistada. Kõik oleneb eesmärgist.

Kas armastuse tunnet on võimalik pildi peale saada?

Siin peaks kohe täpsustama, millist armastust. Sest armastusel on must-tuhat varjundit ja tahku. Ühest küljest on see päris armastus õnnistus, teisalt õnnetus. See ergastab meeli ja mobiliseerib tööle samamoodi. Tekstide kirjutamine sõltub sellest enam kui pildistamine. Aga pilt mingi konkreetse tundega enamasti otseselt ei kattu. Seda tuleb sõnaga

suunata. Näiteks mul on üks haiku-tüüpi mõttetera – *Kuu on kurva hinge päike*. See on ühe konkreetse situatsiooni kokkuvõte. Istusin kord öösel ennastkaotanuna Kaleste rannas ja kuu tõusis. Järsku tundus, et kõik on ju hästi, rohkem polegi midagi vaja. Ühes teises raamatus olen armastuse mõtte üldistatult kokku võtnud järgmiselt: *Armastus elab olemise ilust ja südame valgusest sündinud rahust*.

Kas vastab tõele, et üks pilt on rohkem kui tuhat sõna?

Kui lugeda teksti, siis näeb ka pilte, aga need on tinglikumad, lugeja varasematest kogemustest lähtuvad. Nii võib väita ka vastupidi, et iga sõna on vähemalt tuhat pilti. Näiteks sõnad *meri* või *mets* – tuhat pilti pole nende puhul mingi küsimus.

Kas sa inimesi ka pildistad?

Äärmiselt harva. Ainult siis, kui keegi palub. Olen naabrimehe palvel isegi matust pildistanud. Aga oma raamatutes ja näitustel ei ole ühtegi pilti inimesest kasutanud. Inimese temaatika ei huvita eriti. Kui aus olla, siis kui on valida looduse ja inimese vahel, valin looduse. Loodusega on palju lihtsam kui inimesega. See on

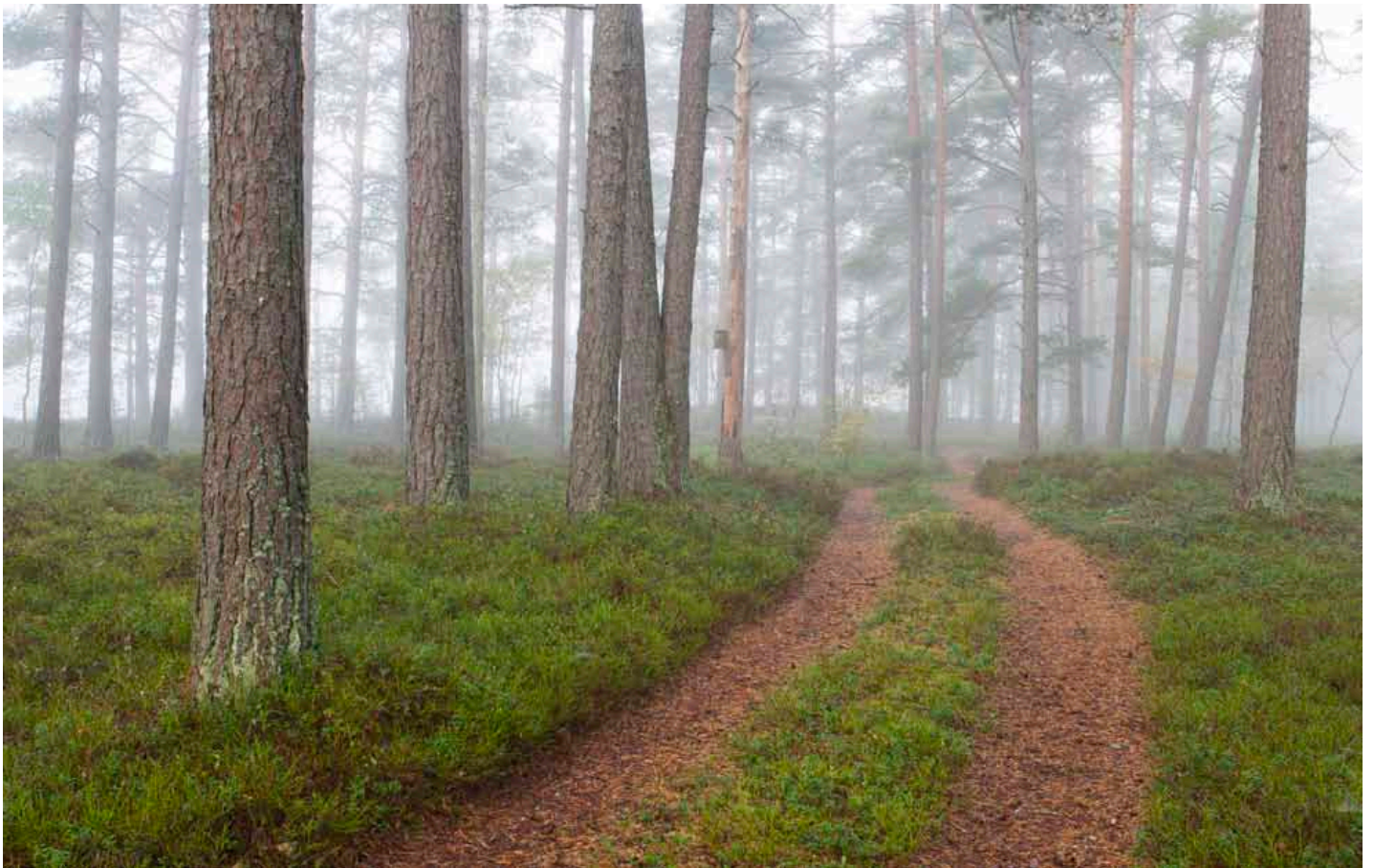

9. november Mardipäev
23. november Kadripäev

OLED OODATUD!
Iga päev kell 10-17
(v.a 24., 25. ja 31. detsember)

www.evm.ee

Metsatee.

diplomaatiline vastus. Alati peab valiku tegema. Kõike niikuinii ei jõua.

Kelleks sa ennast loomu poolest pead?

Ma ei armasta suuri sõnu. Ma ei ole selline oh-küll-saab-tüüpi optimist. Niisama ei tule mitte midagi. Enne peab ikka mõtlema. Iial ei tohi ette oma tegemisi ära sõnuda. Peab teadma, kuhu suunas tahad liikuda, aga väga palju ette ka jälle ei maksa mõelda. Kui tegutsema asuda, siis on ees sada kurvi, millest palju osutub tupikteedeks, osa jälle käändub algsest ideest kõrvale. Liikumise muster peab liikumise käigus välja kujunema. Ette valmis mõeldud mõte võtab elult vabaduse ja loomingulisuse. Kui üks asi ei õnnestu, siis tuleb otsida teisi või-

malusi. Nii, et täielik pessimist ma ka ilmselt pole.

Kuidas hindad inimese ja looduse vahekorda?

Loodus ilma inimeseta tuleks omadega väga hästi toime, vastupidi kindlasti mitte – kuid mina pole siin mingi kohtumõistja ega otsustaja. Aga kui kogu inimkond lepiks korraga kokku, et astume siit maakeralt minema, siis kirjutaksin kohe sellele alla. Teisest küljest jälle – ju on inimesel ka mingi mõte. Igal liigil on oma aeg ja koht. Kõik liigid tekivad ja kaovad. Inimene samamoodi.

Kuidas sa vananemisega lepid?

Igal mõtleval inimesel esineb ses küsimuses iseendaga selgemaid ja raskemaid aegu. Aga sellega tuleb

“
**Ette valmis
mõeldud
mõte võtab
elult vaba-
duse ja
loominguli-
suse.**

— TIIT LEITO —

tegeleda. Tuleb tagasi mõelda, mis ajast sa kedagi vanaks pidasid. Peab ikka väga selgelt enesele teadvustama, kes ma olen, kuhu kuulun ja kuhu mind oodatakse. Arvan, et on raske kui inimene tunneb, et teda enam ei vajata. See protsess hakkab küllalt varakult, nii viiekümne viieselt peale. Selge see, et noored tahavad endale vanemate arvel ruumi. Alt tuleb alati uus laine, ja kui ei osata minna oma lainega edasi, siis ei tasu lootagi, et see uus laine kandma hakkab. Vanemat inimest võetakse tõsiselt, kui ta on milleski teistest tõeliselt parem. Vananemisega leppimisega sama tähtis on oma minevikust lahti laskmine. Ei tohi vaid tagasi vaatama jääda. Ükskõik, kui vähe on ees, ikka peab olema mingi skeem, mille järgi edasi liikuda. **K&E**